

Розділ II. ПРОБЛЕМИ І СУПЕРЕЧНОСТІ СУЧАСНОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОЦЕСУ

Part II. PROBLEMS AND CONTRADICTIONS OF MODERN CULTURAL PROCESS

УДК 378.4 (477.54-25)

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ВИМІРИ ВІЙНИ

Владислав ПЕТРЕНКО – кандидат культурології,
асистент кафедри філософської антропології, філософії культури та культурології,
Український державний університет ім. М. Драгоманова, Київ
<https://orcid.org/0000-0003-4885-5975>
<https://doi.org/10.35619/ucpmk.50.972>
fkafka@ukr.net

Статтю присвячено дослідженню екзистенційних вимірів війни, межі якої означено трьома площинами: дійсності, реальності та віртуальності. Актуальність статті полягає в сучасних трансформаціях культурного ландшафту, де війна утворює нову реальність, з якою зіштовхується індивід, корелюючи своє буття з новою дійсністю, приймаючи війну як нову нормальність. Нормалізація війни залежить від її тривалості: чим довше триває війна, тим глибше індивід вкоріняється в її сутність. Людина ХХІ століття опиняється серед актуальних прикладів локальних війн, що ризикують стати глобальними: російсько-українська війна, ізраїле-палестинська війна, громадянська війна в Сирії тощо. З'ясовано основні виклики, що постають перед індивідом, який переживає досвід війни в буттєвому горизонті. Позначено основні характеристики викликів, з якими зіштовхується індивід, переживаючи глибинні екзистенційні розриви. Встановлено взаємозв'язок між темпоральністю та переходом індивіда між різними ланками сприйняття оточуючої дійсності. Доведено взаємозалежність чинників, які впливають на інтерпретацію індивідом війни та ступенів дистанціювання суб'єкта від події. Виявлено сутнісний взаємозв'язок між акторами війни та виокремлено роль спостерігача і компілятора інформації у якості наратора. Розкрито роль культурних символів та знаків у свідомості індивіда, який стає активним учасником війни.

Ключові слова: війна, екзистенція, культура, дійсність, реальність, віртуальність, індивід.

Метою статті є розкриття вимірів війни в трьох різних площинах: дійсності, реальності та віртуальності та аналіз екзистенційних викликів, з якими зіштовхується індивід, перебуваючи у ситуації війни. *Завданням* у контексті дослідження екзистенційних вимірів війни є розкриття сутнісних викликів, з якими зіштовхується індивід, що проходить всі стадії прийняття війни як нової нормальності. *Основним завданням* у розрізі дослідження є аналіз війни як універсальної категорії. *Методами дослідження* є герменевтичний та системний.

Наукова новизна полягає у висвітленні теми сучасної війни з точки зору екзистенціалізму як незавершеної теорії, позначаючи її потенціал не лише в якості філософського, але і культурологічного аналізу. Переосмислення екзистенціалізму в межах сучасності ґрунтується на засадах появи нових технологій, які парадигмально змінили взаємодію людини з оточуючим простором як в межах історії науки і техніки, так і в межах змін у культурі.

У висновках підкреслюється, що вибір, який робить індивід, перебуваючи в розривах між площинами дійсності, реальності та віртуальності, визначає стратегії буття, згідно з якими індивід проходить етапи прийняття ситуації війни як певної органічної даності.

Постановка проблеми. Розкриваючи суть екзистенційних вимірів війни, можна досягти вирішення цілком конкретних завдань, а саме – прокреслення буттєвих стратегій для індивідів, які перебувають на різних полюсах досвіду, але об'єднані єдиною ситуацією війни. В даному випадку питання про екзистенцію виходить за межі індивідуального досвіду та стає питанням суспільним. Спільність досвіду не означає його однакового сприйняття та інтерпретації; скоріше навпаки, досвід є точкою біфуркації, непевність якої може трактуватися різними агентами по-різному. Інтерпретація викликів, позначених у дослідженні, залежить від контексту, в якому знаходиться індивід. Відповідно, і реакція на ці виклики може суттєво відрізнятись в залежності від положення індивіда, його статусу чи ідеології, якою він користується. Проблематичне поле, що стає контуром дослідження, сягає питань культури, що реагує на спільність досвіду по-різному, але в крайній своїй точці виходить на рівень синтезу, в якому відбувається редукція досвідів до єдиного знаменника, а саме – війни, яка сама по собі стає проблемою.

Огляд останніх публікацій і досліджень. Окремі питання запропонованої проблеми відображено

у низці досліджень. Серед них доречно назвати статтю І. Карівця «Екзистенціалізм – живий і важливий!» [8], в якій автор повертає в українську наукову парадигму екзистенціалізм як актуальний напрям наукового дискурсу Західної Європи. Автор статті аналізує «Посібник із сучасного екзистенціалізму», що вийшов у видавництві «Рутлідж» у 2024 р. В ньому фіксується досвід сучасних західних дослідників, що працюють у межах методологій, сформованих М. Гайдеггером, К. Ясперсом, Г. Арендт. Автор статті підкреслює необхідність поновлення розірваної традиції екзистенціалізму як живої тканини, в межах якої можна знайти відповіді на питання, що хвилюють людину ХХІ ст.: питання рівності, миру, війни і, найголовніше, суб'єктності в сучасності. В роботі М. Петрушкевич «Екзистенційні мотиви у наративах учасників російсько-української війни» 2023 року [11] авторка проаналізувала 21 інтерв'ю як пасивних, так і активних свідків війни в межах дослідження пам'яті. В цій статті авторка розглядає індивідуальний досвід крізь призму екзистенціалізму та в межах наратології. Авторка досліджує страх смерті крізь призму творчості В. Франкла й А. Камю та стверджує, що в умовах війни пам'ять стає одним із рушіїв до дій, стимулів відчутти себе живими. В даному контексті актуалізується теорія межового стану К. Ясперса. Дослідження М. Петрушкевич є актуальним, оскільки воно безпосередньо звертається до розривів між реальним та нереальним на війні: можна стверджувати, що герої інтерв'ю пригадують реальність, притлумлену бойовими діями. Також необхідно звернути свою увагу на дослідження В. Яценко «Екзистенція як гуманістична методологія права в інформаційному суспільстві» 2024 року [15], в якому автор подає філософію екзистенціалізму з точки зору етики і ставить питання про гуманізм в інформаційному полі під час російсько-української війни. Актуальність цього питання є особливо гострою в умовах інформаційної війни, що реалізується за допомогою соціальних мереж, засобів штучного інтелекту, ЗМІ та інших каналів розповсюдження інформації. В даному випадку автор статті наголошує на ризиках, що містять у собі сучасні комунікаційні технології, та водночас, вказує на простір для можливостей зокрема через гуманізацію інформаційного ландшафту. З точки зору аналізу міського простору екзистенціалізм як метод використовує дослідниця О. Паньків у статті «Місто та війна: екзистенційний вимір» [10]. Авторка, посилаючись на дослідження Н. Абуджі та М. Коварда, розвиває концепцію урбіциду в контексті екзистенційних загроз, що постають перед українцями на тлі війни. Загалом слід констатувати, що питання екзистенціалізму, як течії, є актуальними для українського наукового дискурсу, оскільки рефлексії на тему війни мають перед собою широкий фактологічний матеріал.

Контекст осмислення поняття війни є надзвичайно широким і стосується не лише українського контексту. Питання війни досі є предметом дослідження науковців світу. Так, група дослідників із Нігерії (П. Егбекпалу, П. Огуно та П. Алозі) підготувала статтю «Діалектика війни як природного явища: екзистенційна перспектива» [18], в якій автори спираються на відомий вислів Т. Гоббса «*bellum omnium contra omnes*» (в пер. з лат. «війна усіх проти усіх») та філософські рефлексії Ф. Ніцше в межах концепту «надлюдини». Автори розглядають природу війни невіддільно від природи людини та пов'язують генетичну історію людства з війною як субстанціональною рисою людини. Критичний нарис екзистенціалізму в контексті війни подає С. Хайке-Шоттен в статті «Сіонізм та війна (и) з терором: фобії вимирання, анти мусульманський расизм та критична наука» [20], в якому авторка піддає сумніву псевдо-екзистенційні контексти політичної діяльності держави Ізраїль на Близькому Сході. В даному випадку авторка критично осмислює політичне використання поняття «екзистенційної загрози», пов'язуючи мораль та ресентимент із колоніальним експансіонізмом. Досліджуючи питання військової операції в Секторі Гази, авторка розглядає політизацію поняття «екзистенція» в межах неоконсерватизму, який включає його у свій дискурс для того, щоб виправдати насилля, підважуючи його моральним імперативом. Загалом, стаття С. Хайке-Шоттен вкладається в популярну для західноєвропейського наукового дискурсу деколоніальну теорію, що акцентує увагу на питаннях неоімперіалізму, расизму, ксенофобії та шовінізму і аналізує інструментарій, який використовують політичні гегемони для досягнення своїх цілей в різних частинах світу. За думкою дослідниці, морально обґрунтовуючи екзистенційні загрози, держава Ізраїль обґрунтовує власну агресивну політику. Тож можна зробити висновок, що в сучасній науці питання екзистенціалізму реактуалізується в атмосфері загальних політичних трансформацій, деглобалізації, військових конфліктів як локального, так і глобального масштабу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи тему екзистенційних вимірів війни, слід почати з означення трьох широких площин, в межах яких перебуває сучасний індивід, а саме: дійсності (яка діє і ототожнюється з рухом), реальності (яка існує), та віртуальності (яка може існувати). Перша утверджує подієвість в усій своїй сукупності, друга відображає певне об'єктивне положення речей, третя схоплює образи про перше та друге і замінює їх собою. В даному випадку у віртуальному просторі побутують образи, створені технічним шляхом і покликані для того, щоб перепоповісти певний наратив про дійсність та реальність. При цьому індивідуальний емпіричний досвід переноситься в рамки образів та дистилується у вигляді кінцевого продукту, а саме –

контенту. Межі цих трьох площин є доволі умовними, оскільки, за влучним визначенням З. Баумана, «плинна сучасність» [1] знаходиться в рухливому стані. В тому числі вона рухає і межі, в яких перебуває індивід. В кожній з означених площин можна віднайти певного суб'єкта, що перебуває у специфічному стані. Наприклад, у діючій дійсності людина діє та визначається дієвістю: тобто, вона зайнята подієвістю власного буття. В даному випадку межі реальності визначає дія.

Події, здатні зіштовхнути людину з реальністю, можуть бути як зовнішнього характеру (наприклад: смерть близького родича), так і внутрішнього (наприклад: конфлікт ідентичностей). Перехід від подієвості до реальності може виявитись неочікуваним, він з'являється в горизонті буття індивіда у якості випадка. Війна в цьому розрізі виглядає стихійним лихом, яке з'являється раптово і змінює орієнтири людського буття. Саме в цей момент відбувається зіткнення індивіда з реальністю, що знаходиться поза усталеною подієвістю (повсякденністю) і людина починає переживати екзистенційну кризу: впадає в гострий конфлікт між внутрішнім станом і зовнішніми обставинами. Війна є тим чинником, що зумовлює подібне зіткнення на мікрорівні, а на макрорівні утворює глибинний взаємозв'язок між сторонами конфлікту, які, опиняючись по різні сторони фантазму, об'єднуються в подієвості. Амбівалентність війни – та складність, яка виявляється попри видиму простоту явища. Часто в медіа використовується поняття «existential war» [22], що позначає боротьбу за існування народу, який відстоює свою ідентичність перед лицем зовнішньої загрози. Чи може війна бути екзистенційною? Це питання знімається доволі простою логічною послідовністю. Якщо існування має на увазі буття, то війна заперечує буття як таке; отже, вона заперечує місце, в якому існування може проявити себе. В цьому випадку війна за існування заперечує існування Іншого, оскільки він існує, а значить, вона заперечує існування як таке. Отже, будь-яку війну можна назвати екзистенційною. Зрештою, такий підхід є хибним, оскільки війна є явищем універсальним, адже на полі бою гинуть військові та цивільні обидвох ворогуючих сторін.

Тим не менш, можна стверджувати і зворотню сторону такої подієвості війни. Вона об'єднує різні групи людей, що знаходяться в тісному взаємозв'язку між собою, оскільки війна парадоксальним чином виступає об'єднуючим фактором. Реальне поле бою стає місцем, в якому здійснюється пряме зіткнення «Я-Ти» [3] на відміну від віртуального, де існує диспозиція «Вони-Вони». Реальність здійснює вторгнення в усталений світ людини, змінюючи її. Одним із таких проявів реальності є війна, яка, виступаючи дійсністю, з одного боку здійснює наступ на реальність, а з іншого боку дає можливість їй відбутися. В даному конкретному випадку слід говорити про те, що суб'єкт, який стає перед «обличчям» війни, проходить певні етапи (за аналогією з моделлю Е. Кюблер-Росс [19]). Спочатку індивід, вирваний із власної дієвості, зіштовхується з реальністю, потім переживає внутрішній конфлікт, а потім повертається в дієвість, але вже в нову – воєнну. Суб'єкт в даному випадку виступає актором дійсності, дійсність якого змінюється під впливом реальності.

Також необхідно враховувати існування третього суб'єкта, який виступає в ролі спостерігача (наприклад: споживач інформаційного контенту, журналіст періодичного видання). Третій суб'єкт тісно пов'язаний з першими двома суб'єктами конфлікту і певною мірою залежить від них як від виробників інформаційного контенту, але майже не перетинається з ними. Третім суб'єктом в даному випадку буде і скриптор [16] (компілятор мережової інформації), і споживач стрічки новин, опосередкований поглядом тієї чи іншої редакції, яка орієнтується на бажання читачів. Це той третій, що споглядає кінострічку [17] та вступає у взаємодію із зображенням. Його відсторонений погляд і невключеність у процеси реальності не означають відстороненості у розумінні А. Камю [7] (холодне споглядання, яке відмежовує людину як від дійсності, так і від реальності): скоріше це навпаки споживач ефектів, котрий увиразнюється слухним поняттям Ж. Лакана «фантазматичне» [5]. Фантазми – це певні емотивні уявлення про ті чи інші події, ті чи інші зображення, які намагаються займати і займають місце реальності. В даному випадку слід зауважити, що питання реальності в контексті інформаційного суспільства ставиться під сумнів. Проблеми інтерпретації, гіперінтерпретації, фейків та маніпуляції в контексті інтернет-простору відчуються особливо гостро. Слід стверджувати про поступове виключення суб'єктів першої та другої ланки і включення їх у простір третьої, що ставить під сумнів реальність як таку. Війна в даному випадку має мислитися не лише як контекст, але і як певний знак присутності реальності в її механічній дієвості. З іншої сторони, віртуальність дистилує це явище людської культури за допомоги віртуалізації.

Також доцільно розділити війну на ефект реальності та дієвості, і війну як ефект віртуальності. В першому випадку війна розкриває суще в його істинності (наприклад: загибель на полі бою як гранична істинність війни), а в другому закриває його, потрапляючи в тінь зображень, що циркулюють у семіосферах соціальних мереж (наприклад, ми ніколи не зможемо відповісти на питання, кому належало тіло, зображене на фотографії). Між цими двома просторами існує розрив та відбувається віртуальна боротьба, яка знаходиться на зовнішній стороні збройного конфлікту. Такий розрив глибоко розколює індивіда, що змушений знаходитись одночасно в реальному та віртуальному просторі, підкорюючись

наявній подієвості. Розкриваючи означену проблематику, слід позначити: подібний розрив є першим екзистенційним викликом, який переживає людина, що знаходиться в середині війни.

Другим викликом, що з'являється перед індивідом, полягає у фактичній руйнації «життєвого простору», який за Е. Гуссерлем визначає повсякденність [6]. Втрата дому є не лише втратою місця проживання, але розривом з усталеністю минулого. Подібна усталеність необхідна для того, щоб мікрокосм людини знаходився у певному спокої і набував певної впорядкованості. Впорядкованість – одна з характеристик дієвості, адже повторюваність дієвості визначає певну нормалізацію та гармонізацію життя. Разом із тим, війна розриває цикли подієвості, витворюючи нові зв'язки. Руйнація дому як на рівні фізичного, так і на рівні символічного призводить до розривів, у які впадає індивід, не знаходячи в своєму бутті опору. Подібний розрив загрожує людині не-пам'яттю про саму себе, адже стан війни, в якому вона опиняється з приходом нової реальності, витворює нову повсякденність, що знімає стару, заповнюючи порожнини новими ідеологічними та культурними установками, направленими на мілітаризацію культури. Зрікаючись минулого в тому вигляді, яким воно було до воєнних подій, індивід намагається прилаштуватися до нових умов, в яких екзистенційні питання знімаються чітким визначенням ролі та місця індивіда в історії. В даному випадку відбувається перерозподіл ролей, які на себе може приміряти людина: в першу чергу це ролі «жертва-захисник». Такий зв'язок буде справедливим для обох сторін конфлікту, і в обидвох випадках він буде симулятивним, оскільки стосується символічного порядку, який є доволі архетиповим і відсилає до міфологічної свідомості. Боги та герої займають у цій свідомості центральне місце. Втрачаючи дім, вони об'єктивують себе на полях битв, стають реальними, і звертаючись до них, люди прагнуть повернутися в усталений світ дійсності. Слід навести приклад японських пілотів-смертників ХХ століття камікадзе, назва яких походить від божественного вітру, який врятував Японію від Монгольської навали в 1241 р. [12]. Таке опредмечення міфологічних уявлень демонструє, наскільки глибоко в людській свідомості містяться прадавні символи. Зруйнований дім вивільняє подібного роду образи: вони заповнюють порожнечі, що утворилися внаслідок руйнації, розламів між різними площинами, в яких екзистенція могла проявитися в бутті. Суб'єкт підпадає під вплив цих образів, стає їх заручником. Сила цих образів має свою інтенцію в простір реального.

Третім викликом, що постає перед індивідом, що переживає досвід війни, є розмивання правди. Означена вище дистиліяція знаків – це не лише перенесення зображення з реального простору у віртуальний, але і зняття з нього суми додаткових реакцій та переживань, які відчуває індивід, що перебуває в середині цієї подієвості. Тому розрив між зображальною правдою контенту та правдою, яка міститься в дійсності та реальності, залишається значною. Кадри бойових дій не відображають самих бойових дій, а текст, що супроводжує ці кадри, не може в повній мірі відобразити сукупність подій, які відбуваються тут і зараз. У даному випадку Інший або Інші за допомогою соціальних мереж та ЗМІ конструюють певний образ війни, який не співпадає з тим, що переживає індивід. Потоковість інформації утворює амбівалентну монологічність, за якої з одного боку події війни висвітлюються з позиції тих, хто чинить наступ, а з іншого – тими, хто здійснює опір. Об'єктивність у даному випадку стає дискредитованою чеснотою. Дискредитація об'єктивності виникає в той момент, коли Інший заявляє про свій нейтральний статус відносно учасників конфлікту. Така нейтральність завжди наштовхується на необхідність проявлення себе в якості частини певної спільноти, що об'єднується єдиним інформаційним простором. В даному випадку слід позначити дистиліяцію реальності при переході її у віртуальність. Ідеологічний наратив, присутній в інформаційному просторі, виключає суб'єкта, що завжди знаходиться на кордоні ідеологічного розламу, оскільки бойові дії проходять через нього і по ньому. Правда в даному випадку стає явищем колективним.

Четвертим викликом можна назвати ситуацію, в межах якої складається просторовий і ментальний поділ, що розкриває війна. В першу чергу слід позначити розділення на зони певної території відносно рівня небезпеки для цивільних. За приклад такого розмежування необхідно взяти мапу, створену Міністерством освіти і науки України, яке окреслює небезпечні зони для проведення освітнього процесу. На прикладі російсько-української війни можна побачити чіткий регіональний поділ небезпеки обстрілів, за яким небезпека для цивільних розподіляється пропорційно на три географічні зони із заходу на схід країни відповідно (зробити такий висновок можна, поглянувши на мапу небезпек, розроблену МОН України [9]). Західні регіони знаходяться в найбільш привілейованому положенні порівняно зі східними, оскільки ризик військових дій, за оцінкою міністерства, там мінімальний. Такий поділ жодним чином не може бути інтерпретований як умовний, оскільки гострота сприйняття війни цивільними мешканцями знижується разом зі ступенем віддаленості від лінії бойового зіткнення. Саме тому існує великий розрив між цивільними, що перебувають на територіях, прилеглих до бойових дій, і цивільними, що перебувають на територіях, що не зазнають щоденної руйнації. Екзистенційний виклик полягає в тому, що темпоральність на різних її щаблях протікає нерівномірно. Людина, що перебуває в статусі цивільного на територіях, яким не загрожує постійна небезпека, знаходиться в ситуації ментального розриву з тими

людьми, що перебувають на лінії військового зіткнення. Буденність цивільного в різних таких зонах протікає по-різному: від щоденного перебування в граничному стані на межі життя та смерті до самовспокоєння перед військовою загрозою, яка виноситься за дужки світосприйняття, а саме – за рамки знайомої географії. Слід зазначити, що на територіях, що означені МОН України як небезпечні, спостерігається взаємозалежність нормалізації війни та її темпоральності шляхом включення війни у повсякденний досвід людини. Повсякденність нормалізує характер сприйняття небезпеки індивідом через тотальність ситуації війни. Тотальність війни та її темпоральна тривалість визначають нову нормальність, за якої небезпека сприймається як така, що не становить загрози.

Такий поділ за територіальним принципом є характерним не тільки для України і проявлявся в різні історичні періоди (наприклад: під час Першої світової війни, відкинувши німецькі війська від Парижу, містяни продовжили жити своїм звичним життям, відкрилися кав'ярні, театри, відбувалися музичні концерти [21]). Розлам між цивільним та військовим життям викликає кризовий стан, у якому головним мотивом стає відчуття самотності перед воєнними загрозами. Між військовим та цивільною частиною суспільства, внаслідок такого положення речей, поступово утворюється прірва нерозуміння, за якої одна частина суспільства насолоджується життям в той час, як інша несе на собі увесь тягар війни. Неспівпадіння досвідів провокує не лише внутрішній конфлікт, але і соціальний, за якого дві реальності зіштовхуються у непереможному конфлікті. В даному випадку Інший (спостерігач) може маніпулювати однією зі сторін конфлікту, підбурюючи війну або утверджуючи мир згідно з тією чи іншою політичною кон'юктурою, котра існує тут і зараз. Також варто зауважити важливий фактор: безпосередній досвід війни підштовхує цивільного до миру, а військового до війни в той час, як прихильність до останньої виявляє та частина суспільства, яка бажає залишатися в ролі спостерігача. Про це свідчать опитування Центру Разумкова за 2023 р., зроблені на замовлення газети ZN.ua [4].

Отже, слід позначити, що всі окреслені виклики позначені єдиною проблемою, що лежить в площині розриву між реальністю, дієвістю та віртуальністю, які часто не співпадають між собою. Загалом необхідно зазначити, що онтологічною засадою війни є амбівалентна природа розриву, який заповнюється фантазмами, кров'ю та «духом війни».

Також, слід зробити наступні висновки: екзистенція може проявити себе лише в ситуації непевності, коли перед індивідом стоїть вибір. У випадку з військовим станом такий вибір продиктований випадком, яким і є війна. Виходячи з цього трактування війни, можна стверджувати, що з одного боку вона розкриває можливості для прийняття цього вибору як певної даності, а з іншого напластовує виклики, що лежать у площинах дійсності, реальності та віртуальності. Індивід у даному випадку проходить різні рівні сприйняття оточуючої дійсності, яка трансформується під натиском зовнішніх умов. В даному випадку вибір, що постає перед індивідом, часто продукований статусом, в якому суб'єкт опиняється під час воєнних дій (цивільний/військовий), або тим статусом, який він приймає на себе (доброволець). Ці стратегії буття спрямовані на виживання, яке стає основною цільовою настановою. Саме такі стратегії змінюють загальний простір, в якому перебувають люди, об'єднані війною як певним простором подіївості. Перед індивідом постають чотири екзистенційні виклики: 1) ментальний і територіальний поділ всередині однієї групи за регіональним принципом; 2) розмиття понять «істина» і «правда»; 3) руйнація життєвого простору; 4) екзистенційний розрив між реальним та віртуальним, що сприяють утвердженню нормалізації війни як єдиноможливого стану, в якому перебуває суспільство. Індивід виявляється беззахисним перед цими викликами, оскільки опиняється в надзвичайно мінливій ситуації, за якої темпоральність інтенсифікується на початку війни, і знижується по мірі прийняття індивідом нової нормальності. В даному випадку означена роль третього суб'єкта, який виконує роль скриптора, тобто того, хто переповідає історію, виступає наратором. Його роль є надзвичайно важливою, оскільки саме він надає інформації того змісту, посеред якого опиняється індивід. Приймаючи воєнний стан як певну нормальність, індивід впадає в летаргійний сон, який є ще небезпечнішим за активну фазу подіївості, адже таке самовспокоєння згортає можливість бунту людини проти війни, а значить, і закриває екзистенцію як таку.

Список використаної літератури

1. Бауман З. Плинні часи. Життя в добу непевності. Київ : Критика, 2013. 176 с.
2. Бауман З., Донскіс Л. Моральна сліпота. Київ : Дух і літера, 2014. 266 с.
3. Бубер М. Я і ти. Шлях людини за хасидським вченням. Київ : Дух і літера, 2012. 272 с.
4. Ведернікова І. Війна чи мир. Українці хочуть повернути кордони 1991 року, але чіми руками? *Результати соціологічного дослідження*. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/vijna-chi-mir-ukrajintsi-khochut-povernuti-kordoni-1991-roku-ale-chijimi-rukami-rezultati-sotsiolohichnoho-doslidzhennja.html> (дата звернення: 02.01.2025).
5. Вертель А. Жак Лакан: від фантазмів уявного до пошуків свідомості. *Філософія науки: традиції та інновації*. Суми, 2013. № 2. С. 85-93.

6. Гусерль Е. Идеї чистої феноменології і феноменологічної філософії. Харків : Фоліо, 2020. 348 с.
7. Камю А. Вибрані твори. Київ : Дніпро, 1991. 655 с.
8. Карівець І. Екзистенціалізм – живий і важливий! *Гуманітарні візії*. Львів, 2024. № 2. С. 22-30.
9. Мапа ризику МОН України. URL: <https://offlineschool.mon.gov.ua/risk-map/index.html> (дата звернення: 5.01.2025).
10. Паньків О. Місто та війна: Екзистенційний вимір. *Вісник Львів. ун-ту. Серія «Філософсько-політологічні студії»*. Львів, 2023. № 49. С. 99-104.
11. Петрушкевич М. Екзистенційні мотиви у наративах учасників російсько-української війни. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Філософія»*. Острог, 2023. № 25. С. 9–14.
12. Рубель В. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. Київ : Аквілон-Прес, 1997. 256 с.
13. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: нарис феноменологічної онтології. Київ : Основи, 2001. 855 с.
14. Ясперс К. Духовна ситуація часу. *Читанка з історії філософії. Зарубіжна філософія ХХ століття*. Київ : Довіра, 1993. С. 100-114.
15. Ященко В. Екзистенція як гуманістична методологія права в інформаційному суспільстві. *Інформація і право*. Київ, 2024. № 1 (48). С. 36-44.
16. Barthes R. The Death of the Author. New York: Hill and Wang, 1977. P. 142-148. URL: <http://ereserve.library.utah.edu/Annual/ENGL/3600/Jamison/death.pdf> (дата звернення: 03.01.2025).
17. Deleuze G. Cinéma I: l'Image-Mouvement. Paris: Minuit, 1983. 297 p.
18. Egbekpalu, P., Oguno, P., Alozie, P. Dialectics of War as a Natural Phenomenon: Existential Perspective. *Conatus: Journal of Philosophy*. Athens, 2023. № 8 (2). P. 129-145.
19. Kubler-Ross E. On death and dying. New York: Scribner, 2014. 304 p.
20. Mackenzie Institute: Existential War. URL: <https://mackenzieinstitute.com/2008/04/existential-war/> (дата звернення: 10.01.2025).
21. Shotten Heike C. Zionism and the war(s) on terror: extinction phobias, anti-Muslim racism, and critical scholarship. *Critical Studies on Terrorism*. 2024. № 17 (4). P. 996-1018.
22. Winter J., Robert J.-L. Capital Cities at War: Paris, London, Berlin 1914-1919. *Reviews in History*. Cambridge, 1997. № 36. URL: https://www.researchgate.net/publication/249214141_Capital_Cities_at_War_Paris_London_Berlin_1914-1919 (дата звернення: 10.01.2025).

References

1. Bauman Z. Plynni chasy. Zhyttia v dobu nepevnosti. Kyiv : Krytyka, 2013. 176 s.
2. Bauman Z., Donskis L. Moralna slipota. Kyiv : Dukh i litera, 2014. 266 s.
3. Buber M. Ya i ty. Shliakh liudyny za khasyds'kym vchenniam. Kyiv : Dukh i litera, 2012. 272 s.
4. Vedernikova I. Viina chy myr. Ukrainci khochut povernuty kordony 1991 roku, ale chyimy rukamy? Rezultaty sotsiolohichnoho doslidzhennia. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/vijna-chi-mir-ukrajintsi-khochut-povernuti-kordoni-1991-roku-ale-chijimi-rukami-rezultati-sotsiolohichnoho-doslidzhennja.html> (data zvernennia: 02.01.2025).
5. Vertel A. Zhak Lakan: vid fantazmiv uiavnoho do poshukiv svidomosti. *Filosofiiia nauky: tradytsii ta innovatsii*. Sumy, 2013. № 2. S. 85-93.
6. Huserl E. Idei chystoi fenomenolohii i fenomenolohichnoi filosofii. Kharkiv : Folio, 2020. 348 s.
7. Kamiu A. Vybrani tvory. Kyiv : Dnipro, 1991. 655 s.
8. Karivets I. Ekzytentsializm – zhyvyi i vazhlyvyi! Humanitarni vizii. Lviv, 2024. № 2. S. 22-30.
9. Mapa ryzyku MON Ukrainy. URL: <https://offlineschool.mon.gov.ua/risk-map/index.html> (data zvernennia: 5.01.2025).
10. Pankiv O. Misto ta viina: Ekzytentsiyni vymir. *Visnyk Lviv. un-tu. Seriiia «Filosofsko-politolohichni studii»*. Lviv, 2023. № 49. S. 99-104.
11. Petrushkevych M. Ekzytentsiini motyvy u naratyvakh uchasnykiv rosiisko-ukrainskoi viiny. *Nauk. zap. Nats. un-tu «Ostrozka akademiiia»*. Seriiia «Filosofiiia». Ostroh, 2023. № 25. S. 9–14.
12. Rubel V. Yaponska tsyvilizatsiia: tradytsiine suspilstvo i derzhavnist. Kyiv : Akvilon-Pres, 1997. 256 s.
13. Sartr Zh.-P. Buttia i nishcho: narys fenomenolohichnoi ontolohii. Kyiv : Osnovy, 2001. 855 s.
14. Yaspers K. Dukhovna sytuatsiia chasu. Chytanka z istorii filosofii. Zarubizhna filosofiiia KhKh stolittia. Kyiv : Dovira, 1993. S. 100-114.
15. Yashchenko V. Ekzytentsiia yak humanistychna metodolohiia prava v informatsiinomu suspilstvi. *Informatsiia i pravo*. Kyiv, 2024. № 1 (48). S. 36-44.
16. Barthes R. The Death of the Author. New York: Hill and Wang, 1977. P. 142-148. URL: <http://ereserve.library.utah.edu/Annual/ENGL/3600/Jamison/death.pdf> (data zvernennia: 03.01.2025).
17. Deleuze G. Cinéma I: l'Image-Mouvement. Paris: Minuit, 1983. 297 p.
18. Egbekpalu, P., Oguno, P., Alozie, P. Dialectics of War as a Natural Phenomenon: Existential Perspective. *Conatus: Journal of Philosophy*. Athens, 2023. № 8 (2). P. 129-145.
19. Kubler-Ross E. On death and dying. New York: Scribner, 2014. 304 p.
20. Mackenzie Institute: Existential War. URL: <https://mackenzieinstitute.com/2008/04/existential-war/> (data zvernennia: 10.01.2025).
21. Shotten Heike C. Zionism and the war(s) on terror: extinction phobias, anti-Muslim racism, and critical scholarship. *Critical Studies on Terrorism*. 2024. № 17 (4). P. 996-1018.
22. Winter J., Robert J.-L. Capital Cities at War: Paris, London, Berlin 1914-1919. *Reviews in History*. Cambridge, 1997. № 36. URL: https://www.researchgate.net/publication/249214141_Capital_Cities_at_War_Paris_London_Berlin_1914-1919 (data zvernennia: 10.01.2025).

EXISTENTIAL DIMENSIONS OF WAR

Vladyslav PETRENKO – Candidate of Culturology (Ph.D), Assistant,
Mykhailo Drahomanov State University, Kyiv.

The article is dedicated to the study of the relevant topic of war in the context of the global transformations the world is undergoing. It addresses issues related to the existential challenges faced by an individual when experiencing radical changes in existence. The article traces the line of the individual's acceptance of war as a new normality. By analyzing current military conflicts, such as the Russo-Ukrainian War, the Israeli-Palestinian conflict, and the Syrian War, it is possible to conclude the ontological uniformity of war as such, when thinking in existential terms. In this case, the article aims to make existential discourse relevant again in Ukrainian science and to explore the dimensions of war in three different planes: reality, actuality, and virtuality. Paper analyzes the existential challenges faced by an individual in a war situation.

Research methodology. The research is based on hermeneutic and systemic approaches, which allow for the systematization and interpretation of the experience of war within the context of cultural studies and the philosophy of culture.

Results. The results lie in the identification of four main existential challenges embedded within the dimensions of war (reality, actuality, and virtuality). These challenges faced by the individual contribute to the establishment of the normalization of war as the only possible state in which society finds itself. Specifically, the following factors should be noted: 1) mental and territorial division within a single group based on regional principles, 2) blurring of the concepts of truth and reality, 3) destruction of living space, and 4) existential rupture as factors influencing the normalization of war.

Novelty. The novelty lies in outlining the interconnection between the dimensions of war (the planes it pertains to), the challenges within them, and temporality as a factor that transforms human existence by normalizing the state of war as the only possible reality.

The practical significance. The research can be used as a starting point for seeking solutions to the general existential crisis faced by a society in a state of war. Oppressed by external circumstances and internally accepting war as a new normality, society may find a way out of this situation by choosing different development strategies, making decisions at a critical bifurcation point. This could provide an opportunity for the reorganization of society based on the principles of humanism.

Key words: war, existence, culture, validity, reality, virtuality, individual.

Стаття надійшла до редакції 2.01.2025

Отримано після доопрацювання 16.01.2025

Прийнято до друку 18.01.2025

УДК 008:[316.65.752:172.13] «19/20»

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНУ ІДЕНТИЧНОСТІ В ТЕОРІЯХ ДОСЛІДНИКІВ ХХ - ХХІ СТОЛІТТЯ

Олесь ДОВГАНІК – здобувач освітньо-наукового ступеня
Національний університет «Києво-Могилянська академія», м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-7429-2013>
<https://doi.org/10.35619/ucpmk.50.973>
oles.dovhanyk@ukma.edu.ua

Представлено психологічний, соціологічний, структурно-функціональний, феноменологічний, комунікативний, постмодерністський інтелектуальний підходи, на підставі яких вивчають феномен ідентичності. Розкриваються особливості індивідуальної та колективної ідентичності. З'ясовуються змістовні відмінності та особливості дефініювання поняття «ідентичність» в епоху модерну та постмодерну. Розглядається динаміка і процеси трансформації осмислення ідентичності в інтелектуальній думці ХХ ст. Дослідження вищевказаних проблем здійснюється на основі застосування таких методів і підходів: культурно-аналітичний; компаративний; хронологічний; типологічний; системний. Розкривається багатогранність та динамізм внутрішніх елементів ідентичності. Встановлюється, що основними соціокультурними елементами або компонентами формування ідентичності постають: традиції; норми; ритуали; знаки; символи; комунікація. Визначається взаємозв'язок між різними типами колективних ідентичностей в межах певного соціокультурного простору. Демонструється набуття ідентичністю характеристик нелінійності, децентрованості та номадичності в епоху постмодерну.

Ключові слова: ідентичність, колективна ідентичність, комунікація, світогляд, цінності, культурна ідентичність, національна ідентичність, історична ідентичність, суспільство, криза ідентичності.

Актуальність дослідження. Ідентичність постає одним із центральних елементів відтворення та транслювання певного соціокультурного виміру. Вона впливає на світогляд, цінності та установку людини, що свідчить про значну цінність вивчення цієї проблематики. В останні десятиліття спостерігається розширення меж ідентичності з процесами діджиталізації та інформатизації. Вони забезпечують зміну та мінливість елементів ідентичності в соціокультурних вимірах ХХІ століття, що посилює інтерес до обраної тематики.

В умовах повномасштабної російсько-української війни спостерігається інтенсифікація поширення